

Станіслав О. В.,
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри французької філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕПАРАТИЗАЦІЇ В СИНТАКСИСІ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Анотація. Дослідження присвячене проблемам актуалізуемого синтаксису сучасної французької мови, зокрема, розчленованим структурам. У статті визначено основні структурні типи сепаратизації, які класифіковано за позицією синтагми до базисної частини сепаратизованої структури, за ступенем поширеності, за синтаксичною функцією в реченні тощо. Доведено, що сепаратизація є вагомим чинником організації семантичного простору художнього тексту.

Ключові слова: розчленовані синтаксичні структури, сепаратизація, література модернізму, структурні типи сепаратизації, семантичне значення сепаратизації.

Постановка проблеми. Французький синтаксис ХХ століття – це самодостатня, сформована, розвинута система, яка володіє широкими комбінаторними можливостями. Але процеси демократизації, соціальних, політичних перетворень, активні події культурного життя Франції не можуть не відобразитися в мові, а отже – і на тенденціях розвитку синтаксичних зв'язків. Мова як своєрідне дзеркало суспільства прямо й відверто відображає стиль і зміст епохи. Наше дослідження присвячене синтаксичним структурам розмовного мовлення, які активно проникали у французьку літературу початку ХХ століття. Маємо на увазі розчленовані синтаксичні структури, що потрактовуються нами як «сепаратизація».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми синтаксичного зв'язку в романістиці досліджували О.О. Андрієвська, Н.Д. Арутюнова, Р.О. Будагов, В.Б. Бурбело, Л.Г. Веденіна, В.Г. Гак, З.О. Гетьман, К.А. Долінін, Л.І. Ілія, О.М. Кагановська, О.В. Литвиненко, Є.А. Реферовська, А.М. Рочняк, І.В. Смушинська, О.О. Соломарська, Ю.С. Степанов, Л.Г. Ступакова, Н.О. Шигаревська, Н.Г. Філоненко, J.-M. Adam, Ch. Bally, F. Brunot, J. Damourette, J. Dubois, O. Ducrot, L. Hébert, A. Martinet, F. Rastier, A. Sauvageot, A. Séchehaye, L. Tesnière, R.-L. Wagner та багато інших мовознавців. Учені детально й ґрунтовно описали зв'язки слів у словосполученні, простому та складному реченнях, дослідили проблеми синтаксису в різних аспектах (структурному, прагматичному, семантичному, стилістичному, когнітивному, в площині теорії тексту, аналізу художнього мовлення й таке інше). Об'єктом нашої розвідки стала сепаратизація як специфічний засіб синтаксичного зв'язку, що характеризує синтаксис літератури модернізму.

Метою статті є визначення та опис структурних типів сепаратизації, характеристика семантичних особливостей сепаратизованих синтаксичних структур на матеріалі французької літератури початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Передусім зазначимо, що сепаратизовані структури як синтаксичні конструкції розмовного мовлення передавали вільний, невимушений, природний

потік мислення, плін думок і уявлень, що фіксувалися в процесі їх безпосереднього виникнення у свідомості. Сепаратизація відображала такі риси розмовного мовлення, як спонтанність, швидкість реакції на певну ситуацію, уможливаючи сполучення логічних і емоційних, послідовних і незв'язних основ одночасно.

При сепаратизації елемент синтаксичної структури, який хотіли виділити, акцентувати, зробити більш важливим, виносили за межі речення [1, с. 77–79]. Структурно це руйнувало синтаксичні зв'язки, порушувало зв'язність елементів, проте це був ефективний спосіб стилістичного увиразнення, засіб інформаційного доповнення висловлення, його змістового й емоціонального збагачення.

Щодо структури сепаратизованих конструкцій, то у своєму дослідженні ми будемо виходити з того, що визначальною рисою сепаратизованої структури є наявність базисної (основної) частини та синтагми (відокремленої частини) [2, с. 379]. Зазвичай базисна частина (семантичне ядро) представляє тему висловлення, а синтагма є його ремою.

Аналіз матеріалу показав, що синтагма може знаходитися в середині або ж у кінці синтаксичної структури. Попри свою позицію, відокремлений член речення завжди знаходиться в сильній функціональній позиції. Синтагма, структурно вписуючись у тематичну частину висловлення, визначає його змістову значущість. При цьому граматична переривчастість, розчленованість структури (тобто сепаратизація) виступає як особливий вид синтаксичного зв'язку, засіб смислового членування висловлення.

На основі проаналізованих випадків за позицією синтагми відносно базисної (основної) частини сепаратизованої структури можна виокремити такі види сепаратизації:

- фінальна сепаратизація (*séparation finale*);
- серединна сепаратизація (*séparation médiane*).

Фінальна сепаратизація передбачає постпозицію відокремленої синтагми відносно базисної частини висловлення. Проведений розбір затверджує її як сепаратизацію контактну, оскільки відділена синтагма відразу слідує за основною частиною. Фінальна контактна сепаратизація є більш уживаною, частотною, характерною для французької літератури модернізму. Власне вона представляє центральні зони функціонування сепаратизованих структур сучасного синтаксису французької мови, приміром:

«*Le prince claquait des doigts. Mollement*» (Auguste le Breton. *Le tueur à la lune*, p. 12).

«*Ce n'était plus la princesse hautaine et railleuse de notre première entrevue. L'uræus d'or ne se dressait plus sur son front. Pas un bracelet, pas une bague*» (Pierre Benoit. *L'Atlantide*, p. 232).

Відокремлені синтагми *Mollement* (у першому випадку) та *Pas un bracelet, pas une bague* (у другому) розташовані відразу

за базисною частиною висловлення, отже, є фінальними, контактними.

Сепаратизація серединна є менш частотною; вона стосується периферійних зон функціонування сепаратизованих структур, проте також є ефективним засобом виділення, акцентування інформації. Її можна схарактеризувати як сепаратизацію дистантну, яка уможливує розміщення відокремленої синтагми не безпосередньо після базисної частини, а на певній відстані від основної структури. Наприклад:

«*Aubin, enfin, c'est un Brasse-Bouillon de douze ans, n'ayant à se défendre de personne. Facétieux. Un peu clown. Un peu châtaigne aussi, dès qu'on le néglige...*» (Hervé Bazin. *Cri de la chouette*, p. 29)

Як бачимо, перша виокремлена синтагма *Facétieux* розміщується зразу після основної частини висловлення; є щодо неї фінальною, контактною; можемо говорити про послідовний зв'язок між базисом та синтагмою. Друга відокремлена синтагма «*Un peu clown*» за відношенням до основної частини висловлення є дистантною, представляє серединний тип сепаратизації й паралельно кріпиться до базису.

Зазначимо, що незважаючи на своє розміщення (фінальне – контактне, серединне – дистантне) у структурі висловлення, відокремлений член речення (синтагма) знаходиться в сильній функціональній позиції, має особливе семантико-стилістичне значення.

У ході аналізу визначено, що кількісні параметри синтагми також закладають структурні характеристики сепаратизованих конструкцій. З огляду на це пропонуємо класифікувати їх за ступенем поширеності на:

– поширені синтагми (більше одного відокремленого компонента):

«*Il me reste une question à poser. La plus grave de toutes...*» (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 182) – багатокомпонентна синтагма;

– непоширені (однокомпонентні) синтагми:

«*Il le fera, il le fait d'enthousiasme. Aujourd'hui*» (Hervé Bazin. *Au nom du fils*, p. 330) – однокомпонентна синтагма.

Дослідження показало, що за синтаксичною функцією синтагмами можуть бути означення, додаток, обставина, однорідні члени речення, прикладка й інші члени речення. Наведемо кілька прикладів:

– обставини (місця, часу, мети, причини, способу дії і т. ін.):

«*Là, maintenant, tu peux aller. Doucement, eh ! doucement*» (Pierre Benoit. *L'Atlantide*, p. 226) – обставина способу дії;

– додаток (прямий і непрямої):

«*Il ne s'intéresse ni à la littérature, ni à l'art, ni à la politique, ni au sport, ni aux femmes. Seulement à la bouffe et à l'avancement*» (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 17) – непрямої додаток;

– означення:

«*Les propos de son frère l'ont exaspéré sur le moment, mais ils font leur chemin dans sa tête. Un chemin sinueux et sournois*» (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 28).

– прикладка:

«*Elle est bouffie et pâle. Un navet*» (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 23).

Отже, незалежно від структурної позиції, поширеності / непоширеності сепаратизовані структури можуть бути різними членами речення.

Виходячи з основних структурних особливостей сепаратизованих структур (відірвані від основного висловлення, стоять

після крапки, марковані графічно й інтонаційно, спрямовані на актуалізацію змісту базисної частини), визначимо їхнє семантичне значення у структурі цілісного висловлення.

Як засвідчує аналіз матеріалу, семантичний спектр дії сепаратизації досить широкий. Передусім це семантичне значення наголошування, виділення, виокремлення певної інформації з метою її актуалізації. Сепаратизація сприяє акцентуванню уваги на окремому компоненті речення, яким виступає або окремий член речення, або частина складного синтаксичного цілого. Наприклад:

«*Le boulevard Noir est inhumain. Comme un minéral. Comme un triangle. C'est une chance qu'il y ait un boulevard comme ça à Bouville...*»

«*Voilà des gens. Deux ombres. Qu'avaient-ils besoin de venir ici?*» (J.-P. Sartre. *Nausée*, p. 43).

Ужиті сепаратизовані структури (*Comme un minéral. Comme un triangle. Voilà des gens. Deux ombres*) зосереджують увагу читача на емоційних, чуттєвих враженнях героя, який прогулюється одним із безлюдних, пустинних бульварів міста й зненацька зустрічає двох перехожих. Сепаратизація імітує експресивно забарвлене внутрішнє мовлення та відображає емоційну оцінку особистості.

Сепаратизація як експресивне явище усного мовлення позначає одне з надважливих семантичних значень сепаратизованих структур – вираження невимушеності, природності, спонтанності комунікації. Неможливість під час живого спілкування цілком і повністю продумати висловлення наперед, вибудувати його логічну, ієрархічну структуру викликає потребу в уточненні, змістовому розширенні, виділенні (інтонаційному, графічному) окремих одиниць допоміжною інформацією. Приміром:

«*<...> Je suis seul, complètement seul... Tristement seul*» (Anne-Mariel. *Ce soir à Copacabana*, p. 18).

«*Dommage que Mme Carisay soit si vieille! La quarantaine au moins*» (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 58).

Як і будь-яке наближення до розмовної мови, ці синтаксичні структури значно поживляють літературний виклад, роблять його більш яскравим та значущо забарвленим, живомовним.

Сепаратизовані структури увиразнюють внутрішні монологи, тексти-роздуми, автодіалоги з метою передачі емоційного, психічного стану мовця. Сепаратизація з афективною семантикою додає до об'єктивної інформації, закладеної у структурі речення, авторську оцінку. Розглянемо зразок внутрішнього монологу, в якому виокремлені синтагми мають вагоме семантичне значення:

«*Bon Dieu! c'est moi qui vais mener cette existence de champignon? Qu'est-ce que je ferai de mes journées? Je me promènerai. J'irai m'asseoir aux Tuileries sur une chaise de fer – ou plutôt sur un banc, par économie. J'irai lire dans les bibliothèques. Et puis? Une fois par semaine le cinéma. Et puis? Est-ce que je m'offrirai un Voltigeur, le dimanche? Est-ce que j'irai jouer au croquet avec les retraités du Luxembourg? A trente ans! J'ai pitié de moi*» (J.-P. Sartre. *Nausée*, p. 242).

Представлений уривок – роздуми героя про своє найближче майбутнє. Він стурбований своєю нереалізованістю, тому його охоплює потік негативних емоцій, переживань. Риторичні запитання (*C'est moi qui vais mener cette existence de champignon? Qu'est-ce que je ferai de mes journées? Est-ce que je m'offrirai un Voltigeur, le dimanche? Est-ce que j'irai jouer au croquet avec les retraités du Luxembourg?*), сепаратизовані синтагми (*Une fois par semaine le cinéma. A trente ans!*) та інші синтаксично-стилістичні засоби разом творять семантичну тканину художнього твору.

Отже, як впливає з нашого дослідження, сепаратизація оновлює виражальні можливості синтаксису, є вагомим чинником організації семантичного простору художнього тексту в цілому.

Висновки. Підсумовуючи, ще раз акцентуємо, що сепаратизація – це категорія комунікативного (актуалізуючого) синтаксису, засіб смислового членування висловлення. Визначивши основні структурні типи організації сепаратизації, її виразне семантичне значення, можемо стверджувати, що між частинами сепаратизованої конструкції встановлюються тісні комунікативно-актуалізуючі відношення. У результаті членування синтаксичної структури отримуємо новий афективний, експресивний варіант стилістично нейтрального речення. Розвідка підтвердила структурну гнучкість та багаті стилістичні можливості сепаратизації в сучасній французькій мові. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі просодичних, когнітивних, прагматичних характеристик сепаратизації.

Література:

1. Андриевская А.А. Явление сепаратизации в стилистическом синтаксисе современной французской художественной прозы / А.А. Андриевская // Филологические науки. – 1969. – № 3. – С. 77–83.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли ; [под ред. Р.А. Будагова]. – М. : Изд-во иностр. лит. 1955. – 416 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

Bazin H. *Œuvres* / H. Bazin. – Éditions Bernard Grasset, 1972. – 282 p.
Sartre J.-P. *La nausée* / J.-P. Sartre. – P. : Éditions Gallimard, 1998. – 239 p.
Troyat H. *Le Marchand de masques* / H. Toyat. – P. : Éditions VDP, 1994. – 212 p.

Станислав О. В. Структурно-семантические особенности сепаратизации в синтаксисе современного французского языка

Аннотация. Исследование посвящено проблемам актуализирующего синтаксиса современного французского языка, в частности, расчлененным структурам. В статье определены основные структурные типы сепаратизации, которые классифицированы по позиции синтагмы касательно базисной части сепаратизированной структуры, по степени распространенности, по синтаксической функции в предложении. Доказано, что сепаратизация является значимым фактором организации семантического пространства художественного текста.

Ключевые слова: расчлененные синтаксические структуры, сепаратизация, литература модернизма, структурные типы сепаратизации, семантическое значение сепаратизации.

Stanislav O. Structural and semantic features of separation in the syntax of modern French language

Summary. Our research is dedicated to the problems of actual syntax, of modern French language and dismembering syntactic structures in particular. The basic structural types of separation are certain in the article, which is classified after position of syntagms to base part of syntagmatic structure, after the degree of prevalence, after a syntactic function in a sentence and others like that. Reasonably, that separation comes forward as ponderable the factor of organization of semantic space of artistic text.

Key words: dismembering syntactic structures, separation, literature modernism, structural types of separation, semantic meaning of separation.